

A VITÁLIS ERŐ ÉS A LELKI ERŐ SZEREPE AZ EMBERI ÉLETBEN

IRTA: P. HABAN METHOD O. P. (OLOMOUC)

Az ember sajátossága, hogy életének van célja, hogy állandóan munkálkodik valamin. Minden tevékenységben megnyilatkozik a cselekvés expanzivitása és célszerűsége; az emberi cselekvés is valamiért van, valamilyen célért történik, amelyet az ember el akar élni. Ez néha minden különösebb reflex nélkül történik s ilyenkor csupán objektív tényekről beszélhetünk; (pl. az anya hordja, táplálja gyermekét, gondoskodik róla, inkább gyermekeért, mint magáért). Az élet megszabott iránya: élni valamiért. Van tárgya, amely felé törekszik.

Élni valamiért azonban tudatosan is lehet; az is sajátos tulajdonsága az embernek, hogy vagy gyakorlatilag dolgozik valamiért, vagy elméletileg maga elé tűz valamit, mint cselekvése tárgyát.

Az emberi lélek pszichikai eszközökkel jelenvalóvá tehet valamilyen tényt és megtagadhatja valami felé való törekvéseit és dolgozhat ezért. Ez az intenció — a szándék (finis in intentione). Az emberi természetnek szándékokkal kell bírnia, valamiért élnie kell; különben életének nincsen célja. Ha nincs valódi és nagy életcélja, akkor legalább nagy életfeladatokért él, vagy akar élni. Az élet így értelmet kap. A pszichológia az embernek azt a tulajdonságát, hogy képes meghatározni, miért él, a teljes és egészséges emberi lét kritériumának nevezi.¹ Kell, hogy az életnek értelme legyen, legyen valami, amiért élünk. Ha az élet értelme nem megfelelő, ez mindig a betegség jele, épp úgy mint minden más alkalmatlanság is a betegség jele. Ezekből az elvekből érthető meg korunk betegsége is. Hiányoznak nagy életcéljaink, jelentéktelen dolgok után törtetünk, amelyek életünk teljes tartalmát nem képesek kitölteni. Mindennek az az oka, hogy az emberi lélek eltévedt; fontos szerepét azon a téren tölti be, ami nem szükséges és lényegében jelentéktelen. (Pascal gondolata.) Ezekből a megismerésekből állapítható meg, hogy a vitális erő nem egyedüli és nem vezető principiuma az emberi életnek. A vitális erőnek a szerepe és jelentősége elhatárolt. Az a törekvésünk, hogy cselekvéseink okszerűek legyenek és életünknek teljes értelme legyen, mélyen benne gyökeredzik az emberi szervezetben (strukturában), amelyben benne foglaltatik az észszerű és szabad lelki cselekvés principiuma. Az észszerűség principiuma

¹ Der Menschliche Lebenslauf als psychologische Problem, von Dr. Charlotte Bühler, Leipzig, 1933, 66. old. stb.

értelmet és indokolást keres és ad.¹ A szabadság principiuma megvalósítja és cselekvésbe lendíti a többi képességet, ezek között az érzéki hajlamot és az emóciót is, amelyek az emberi élet vitális állapotához tartoznak. (Az érzékiség — szenzualitás az akarat vezetése és irányítása alá csak közvetve és távolabb tartozik.)² Az emóciók minden emberi megnyilatkozást vitális erővel visznek keresztül. Minden affektív vagy emotív megnyilatkozás az örömbé vagy a fájdalomba torkollik. (A fájdalom a negatív, a gyönyör a pozitív tónus.) A fájdalom és a gyönyör tónusai révén növekszik bennünk az élet-akarás; a lelki életmegnyilvánulásokat segíti, az ember örül az életnek, vagy vágyódik az öröm után. Ha napjainkat az öröm vagy a fájdalom nem árnyékolná be, közömbösen élnénk, a dolgok megismerése is nehéz volna és nem lenne meggyőző számunkra.

A vitális megnyilatkozások, mint ahogy segíthetik az emberi tevékenykedést, ugyanúgy megnehezíthetik és gátolhatják is. Brutálisakká válhatnak és teljesen vagy nagyrészt eltompíthatják felfogóképességét, felemelkedettségét és finomságát. Eddig a pontig nem nehéz eljutni az emberi életben. A féktelen szenvedély és érzékiség például megsemmisítheti az emberben az erosz, a barátság, a gyengédség finom árnyalatait. Ezenkívül a vitális erők nincsenek bennük mindenkor egyenlő mértékben elosztva, csökkennek s minél idősebb az ember, annál többet veszít belőlük. Ezért kell kifejlesztett lelkierővel rendelkezni, amely helyettesíti, kiegészíti, megnemesíti a vitális erőket.

A lelki erők kialakításának lehetőségei

Minden nemzet, amely a kultúrának és fejlődésnek bizonyos fokára már eljutott, törekszik a nevelésre.³ A nevelés az a principium, amelyet az emberi társadalom azért alkalmaz, hogy lelkileg és testileg megerősödött alkata legyen. A nevelés lehetősége az emberi természetben gyökerezik. A fejlődés iránti spontán és természetes hajlam bennünk él. A test fejlődésével együtt kell haladnia a lelki fejlődésnek is. A fejlődés lelki módjához nem biológiusan érkezünk el, hanem a kultúra által. A lelki kultúra megszerzésének eszközei az ész és az akarat. A biológiai fejlődés minden élőlény természetes tartozéka, a lelki fejlődés azonban az ember sajátja, amennyiben csak az embernek vannak lelki hajlamai. A lelki képességek befolyásolhatják az élet vitális megnyilatkozásait is, így a szenvedélyt, a hajlamokat stb. (Ott, ahol megszünik

¹ *Ipsum lumen intellectuale, quod est in nobis, nihil est aliud, quam quaedam participata similitudo luminis increati in quo continentur rationes aeternae.* Szent Tamás I. qu. 84 és 5.

² Az érzéki hajlamot és az érzékiséget Szent Tamás megkülönbözteti (*Quaest. disp. De Verit. Quaest. XXV. ar. IV.*). *Nomen sensualitatis pertinet ad vires (concupiscibilis et irascibilis), non secundum quod participant rationem, sed secundum naturam sensitivae partis.*

³ L. Jaeger: *W., Peideia., Die Firmung des griechischen Menschen*, Walter de Gruyter, Berlin.

a vegetatív élet, ez nem az akarat és az ész hatalma alatt történik, csupán csak közvetve és távolról; és ahol elkezdődik a szenzitív és intellektuális élet, ott megkezdődik a lelki uralom és tökéletesedés lehetősége is.) Az emberi léleknek bőséges és elhatárolhatatlan fejlődési lehetőségei vannak. Fokozatosan úrrá válhatik maga fölött, bensőséges teheti életét, átalakulhat a külső és belső világ megismerése révén, belső szabadságot fejleszthet ki, szabályozhatja más tárgyaktól és emberektől való függőségét és függetlenségét; az egész embernek lelki, ideális lényé kell fejlődnie. Ideálisnak azt nevezzük, amire az emberi ész a kultúrában képes, amit az emberi akarat saját körében és tárgyában elérhet, azaz a jót a legmagasabb fokon. Az akarat minden képességnek és lelki megnyilatkozásnak a mozgató ereje. Ezért az akarat kultúrája mindarra törekszik, amit az akarat hajt. Az emberi lélek fejlődése az igazság, a jóság, a tökéletesség, a szeretet irányában halad. Az emberi élet legmagasabb értéke az igazság megismerése, a jó és szép szeretete. Megismerni az igazságot, szeretni a jót és szépet, nemesnek lenni: ez az emberi fejlődés tulajdonképeni csúcsa, ez az emberi élet legmagasabb értéke. Az ember életének ezen szintemeléréért felelős. Az élet vitális megnyilatkozásai nem szabadok és ezekért nem is vagyunk felelősek.

A vitális megnyilatkozások törvényét Spinoza például így fejezte ki: «Vita conservat suum esse». Azaz az ön- és fajfenntartás erős ösztöne (érossz és szexus). Ennek magára hagyott, természetes menete magában véve sem alacsonyrendű, sem nemes. Csak a lelki és erkölcsi életben értékeljük ezeket. (A természet maga nemeseket és alacsonyrendűeket szül, pl. egészségeseket és tökéleteseket is és betegeket és gyöngéket is.) Az embernél ezek a vitális megnyilatkozások nemesek és alacsonyok lehetnek (például a szeretet). Amellett azonban az ember világosan látja, hogy szeretete nemes-e, vagy pedig alacsonyrendű. Tehát a nemeslelkűség olyan elem, amely nem természetes és vitális jelenség. Sőt maga a vitális megnyilatkozások teljessége (pl. a férfierő, szépség) nem teszik az embert nemes érzelművé. Az emberi élet nem fejeződik be és nem válik tökéletessé csupán a vitális növekedések teljessége által, mert ezenkívül még saját lelki jellege is van. Az életnek ez a jellege átjárja minden életsejtünket és azt eredményezi, hogy belsőnkben állandó harc és ellentét van a nemes és nemtelen között. Belső életünkben állandó tanui vagyunk ennek a harcnak és hogy az egyik vagy a másik arat diadalt: ez az emberi lelkiesség (ész és akarat) kulturáltságától függ.¹

Az élet vitális részét állandó belső elégedetlenség hajtja, amely állandó aggodalomban és kívánságainak kielégítésében és biztosításában jelentkezik. A pszichológiai életben ez jelenti a hajlamot és a szenvedélyt (appetitus con-

¹ Siegfried Behn: Das Ethos der Gegenwart, Bonn 1934. c. könyvében kimutatja, hogy az emberek már a legrégebb időben mennyire vágyódtak nemes férfiak után és ezeket mintaképpül állították. (Pl. Homeros Achillest és Odysseust.) Nehéz feladat volt a költő részére, hogy a testi erő határait úgy szabja meg, amint az a bátorsághoz kellett, hogy ne válják brutálissá és a lélek nemességét tönkre ne tegye.

cupiscibilis et irascibilis). A vitalitás természet-törvénye: «Elegendőt birtokolni és ezt biztosítani». A teljesen állati életben ez a jelenség az oka az erőszakosságoknak, a durvaságnak és azok az emberek, akik ennek a vitális életnek vetik magukat alá, hasonlítanak is az állatokhoz. Ezen a ponton maradni: az ember számára nem magasztos életcél. A vitális megnyilatkozásokat teljesen kiküszöbölni nem lehet és az emberi életnek ez kárára is lenne. Azonban tudnunk kell ezeket felhasználni, kellő mederbe szorítani, erejüket és sajátosságaikat kellő időben és kellő helyen értékesíteni. Ez azonban már lelki mozzanat. Hogy ezeket fel tudjuk használni, az már észbeli tulajdonságokat (prudencia) és akaratot feltételez.

Az emberi életben tehát a vitális megnyilatkozások mellett (hajlam, emóció és szenvedély, indulat és érzékenység stb.) döntő szerepe van még a nemességnek, a lelki elemnek, az észnek és az akaratnak. *Az emberek aszerint nemesek vagy alacsonyrendűek, hogy miképpen foglalnak állást az ösztönös megnyilatkozásokkal szemben.*

Ha az akarat lelki ténykedését, önmagának a legyőzését vitális szempontból nézzük, ezt gyengeségnek is találhatnánk; a vitális értékrendben csak a féktelenség és a kötetlenség nyilatkozik meg. Így Nietzsche az akaratnak mindazon tevékenységét, amely a vitalitás fékezését célozza, a vallás által előírt gyöngeségnek nevezte. Ebben az esetben lehetetlen lenne az etikus és nemes gondolkodás. Pedig ennek éppen az ellenkezője a magas életérték megnyilatkozása. A vitális féktelenségnek és kötetlenségnek sokszor már heroizmusig menő, az akarat által való megrendszabályozása, nagyon sokszor már a legnagyobb életértékre, a szentségre mutat, azért, mert az akarat cselekvései, amelyek a vitális erőket korlátok között és láncon tartják, amelyek által az ember legyőzi magamagát, nagy lelki erőnek és bátorságnak a megnyilatkozásai.¹

Az emberi élet etikai, nemesítő értékeket kíván. A biológiai kívánalmakat nem lehet eltávolítani. Ezért az etikai életrendezésnek is tekintettel kell lennie ezekre. Azonban a természetes kívánalmaknak is megvan a maguk törvénye és rendje. Ezeknek nem céljuk a kéj, hanem a jó elérése és tökéletesítése a természetesség mértéke szerint. A természetes értékrendnek a megzavarása által, azaz ha a célt alárendeljük az eszköznek, ha vágyainkat csak a kéj miatt elégítjük ki, lelki zavar támad: az ember nem cselekedett nemesen. Cselekvése megzavarta a megállapított természetes értékrendet és így alacsonyrendű. A vitális megnyilatkozásoknak az ember csak akarata által adhatja a nemes vagy nemtelen, alacsonyrendű jelleget. Az akarat az a forrás, ahonnan életünk cselekvésének mértékét merítjük. Ezért az akarat képes

¹ Behn idézett művében említi, hogy épp a keresztény életben a csendesség és mérséklet Isten Bárányának a tulajdonságai, aki mindenható, a rossznak és a bűnnek a legyőzője, aki ezáltal az egész világot megnyerte. A mai fiatalság is azért közeledik egyre inkább Krisztushoz, mert a kereszténységben ezt a lelki többletet találja meg.

életmegnyilatkozásaink és kívánalmaink rendjét értéktelenné vagy nemessé tenni. Az emberi életet megállapított ismereteink alapján kell alakítanunk. Az emberi élet világitó fáklyája a fegyelmezettség. Ezt a felismerést azért, mert kényelmetlen, vagy éppen a szabadság nevében nem szabad lenéznünk. Az igazi belső szabadság nem a féktelenség (épp ellenkezőleg, ez bilincset és rabságot jelent), hanem fegyelmezettség.

A mai kor az élet kifejlesztésére törekszik. Ez különösen az erotikus és a szexuális ösztön-élet terén történik így. A szerelem etikájáról szóló hatalmas irodalom a valóságban semmi egyéb, mint a szentimentális erotika vízáramlata. Az új etika csak a szerelmes emberek egyéni gyönyörét érti meg ; a lelki hajlamot csak a szenvedélyes felindulásra és a szabadságra korlátozzák. Ez azonban megcsönkített elgondolás, amelyből hiányzik a szenvedély démonikus ereje. Az új etikának a legnagyobb hiányossága, hogy értéknek egyedül az egyéni bolsogságot és hasznosságot ismeri el. A házasságot legtöbbször csupán mint magánügyet kezelik és nincsenek tekintettel a családra, a gyermekekre és a társadalomra. Pedig a helyzet egészen más. Az egyéni érdekek nagyon is szétágazóak, de ezeket a gyermekben egységbe és összhangba lehet hozni. Ebben van a szerelem magnetikus vonzalmának a céltudatossága. Emellett azonban ápolni kell a kölcsönös vonzalmat és az életre szóló barátságot is. A házasi élet ezen céljai nélkül a házasság elveszíti értékét. Az egyéni szentimentalizmus és rokonszenv nem tartós eleme a boldogságnak. Ez a szentimentális szerelem romantikus felfogásából ered és túlértékeli a kalandosságot a szerelemben. Ez papír etosz, amely nem ismeri az emberi szenvedélyt és az emberi élet törvényeit. A lelki elemnek az érosz és a szexuális megnyilatkozásaiban is túlsúlyban kell lennie. Szükség van a nemesedésre, a becsületességre, a nagylelkűségre, a felelősségtudatra és egyéb lelki értékekre való előzetes nevelésre. Az egész emberi élet szépségének legmagasabb fokát és tökéletességét csak lelki művelődéssel, átszellemült tettekkel, nemesedéssel éri el. Az ösztönös élet sohasem fejleszt ki nagy és erős embereket, ezek mindenkori beteg és meggyomorított individuumok lesznek. Az ember számára nem elegendő pusztán a plasztikus nevelés és a higiénia. Jóléte megkívánja, hogy legyenek lelki értékei és oly erkölcsi akaratereje is, amely belső szabadságából fakad. Az emberi lélek jólétének a felelősségtudatból eredő öröm a forrása és ez az igazi lelkinemesség mértéke.

Cseh eredetiből fordította : *Rády Elemér.*